

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัว เป็นสถาบันหลักทางสังคมชั้นมูลฐานที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก และสำคัญที่สุดในสังคมมนุษย์ โดยที่สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การผลิตสมาชิกใหม่ (reproduction) ให้กับสังคม เพราะสังคมมนุษย์จะต้องมีสมาชิกใหม่มาแทนที่สมาชิกเดิมที่ตายไป เพื่อที่จะทำให้สังคมมนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป นักการหน้าที่ เช่น Winch ก็กล่าวว่า การหน้าที่พื้นฐานของครอบครัวในสังคมทั้งหมดก็คือ การทดแทนสมาชิกของสังคมที่กำลังล้มหายตายจาก (Winch, 1971: 29)

ผู้หญิงในสังคมได้ทำหน้าที่ในการเป็นมารดา เพื่อผลิตสมาชิกใหม่ให้กับสังคม ซึ่งหน้าที่ในการเป็นมารดาของผู้หญิงนี้มีความสำคัญอย่างมาก ถ้าผู้หญิงที่ไม่สามารถทำหน้าที่ของการเป็นมารดา มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น สังคมมนุษย์ก็อาจจะตกอยู่ในภาวะที่ย่างยากได้ในที่สุด

ถึงแม้ว่า การสมรสจะเป็นรากฐานของการสร้างครอบครัวขึ้นใหม่ในสังคม และก็เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การสมรสจะเป็นขั้นตอนหนึ่งที่สำคัญของการก้าวเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ ดังที่ Bell กล่าวไว้ว่า พื้นฐานและความสมบูรณ์พร้อมของบทบาทการเป็นผู้ใหญ่สำหรับผู้หญิงนั้น อยู่ที่การแต่งงานและสภาพการเป็นมารดา (Bell, 1975: 157) แต่ในปัจจุบัน จะพบได้ว่า สัดส่วนการอยู่เป็นโสดของสตรีไทยได้เพิ่มขึ้นมาโดยตลอด

ดังจะเห็นได้จากการสำรวจสำมะโนประชากรเมื่อปี พ.ศ. 2513 สัดส่วนของสตรีไทยที่เป็นโสด^{1/} มีสัดส่วนเป็นร้อยละ 3.85 ของประชากรสตรีทั้งประเทศที่มีอายุเกิน 13 ปีขึ้นไป

^{1/} สตรีโสดในที่นี้ หมายถึง สตรีที่ไม่เคยแต่งงานเลย และมีอายุตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป

และเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2523 สัดส่วนของสตรีไทยที่อยู่เป็นโสดที่สัดส่วนเป็นร้อยละ 5.21 ของประชากรสตรีทั้งหมดที่มีอายุเกิน 13 ปีทั้งประเทศ (สำมะโนประชากร ปี พ.ศ. 2513 และ 2523) (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ตารางที่ 1)

มีผลสรุปการวิจัยที่เกี่ยวกับอายุสมรสของสตรีที่น่าสนใจ คือ อายุเมื่อแรกสมรสของสตรีไทยในปัจจุบันสูงกว่าศตวรรษก่อน ๆ กล่าวคือ สตรีไทยในวัยเบญจเพสที่ยังเป็นโสดมีสัดส่วนสูงขึ้น ส่วนหนึ่งสตรีเหล่านี้ทำการสมรสภายหลัง และอีกส่วนหนึ่งยังคงความเป็นโสดตลอดไปเป็นการถาวร ซึ่งสัดส่วนของสตรีที่คงความเป็นโสดเป็นการถาวรนี้อาจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ (นภาพร บุรพาธนะ, 2518: 8)

แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของการอยู่เป็นโสดของสตรีไทยที่สูงขึ้นนี้ อาจจะกล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการกลายสภาพเป็นสังคมเมือง (urbanization) ที่มีมากขึ้นในประเทศไทย Gist และ Fava กล่าวว่า การเปลี่ยนจากสภาพสังคมชนบทสู่สภาพสังคมเมืองมีผลกระทบต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางครอบครัว ในลักษณะที่สำคัญหลายประการ ผลกระทบที่สำคัญประการหนึ่งคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนของบุคคลที่เป็นโสดหรือหย่าร้างหรือที่แยกทางกัน (Gist & Fava, 1968: 365-366)

สังคมมักจะมองบทบาทของการเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ในความหมายที่รวมถึงการแต่งงานและการมีครอบครัว Margaret Mead กล่าวว่า "การมีชีวิตที่ดีควรจะหมายถึงการแต่งงานด้วย" (Mead, 1967) ดังนั้น ผู้หญิงจึงถูกอบรมสั่งสอนมาแต่อดีตให้มองเห็นความสำคัญของค่านิยม การแต่งงานและการมีครอบครัว การที่ผู้หญิงในสังคมไม่สามารถจะปฏิบัติตามบทบาทที่สังคมกำหนดเอาไว้ได้ จึงทำให้ผู้หญิงที่อยู่เป็นโสดถูกสังคมรอบข้างมองว่าผู้หญิงโสดเหล่านั้นอาจจะมีลักษณะของความคิดและพฤติกรรมที่ผิดแปลกไปจากผู้หญิงส่วนใหญ่ที่แต่งงานแล้ว Peter Stein กล่าวว่า "สังคมทั่ว ๆ ไป ยังมีทัศนคติต่อผู้หญิงที่อยู่เป็นโสดในลักษณะที่มองว่า ผู้หญิงโสดนั้นเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบทบาทของผู้หญิงทั่วไป" (Stein, 1975)

การมองในด้านของปฏิกริยาตอบโต้ของสังคม เช่นที่กล่าวมานี้ ทำให้มองเห็นภาพของสตรีโซดไตในด้านของความคิดและทัศนคติของคนทั่ว ๆ ไปในสังคม ซึ่งเป็นการมองในระดับมหภาค (Macro) แต่ถ้าจะมองในอีกด้านหนึ่ง คือ ในระดับจุลภาค (Micro) แล้วนั้น จะสนใจศึกษาว่าสตรีโซด ไทเหล่านั้นประเมินคุณค่าตนเองในลักษณะใดในด้านของสถานภาพความเป็นโซดเมื่อเปรียบเทียบกับสตรีทั่ว ๆ ไปที่แต่งงานแล้ว ผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในระดับบุคคลอาจจะพบความแตกต่างไปจากที่สังคมทั่วไปมองสตรีโซดก็ได้

การมองปัญหาที่จะศึกษาเพียงด้านมหภาค (Macro scopic) แต่เพียงด้านเดียวจะทำให้เราไม่สามารถจะศึกษาถึงการเคลื่อนไหวในระบบสังคมได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะเราได้ละเลยที่จะสนใจในความคิดและทัศนคติของสมาชิกแต่ละคนในสังคมไป ข้อมูลที่ได้ในระดับอัตตะวิสัย (subjective data) มีความสำคัญมากเพราะมนุษย์เราไม่ได้เป็นแต่เพียงผลผลิตของสังคมอย่างเดียวเท่านั้น (Wrong 1961: Etzioni, 1968)

การศึกษาเกี่ยวกับสตรีโซดในครั้งนี้เป็นการศึกษาในระดับจุลภาค ซึ่งได้นำมโนทัศน์ "ความคิดเกี่ยวกับตนเอง" (self concept) มาศึกษาในกลุ่มสตรีโซด

"self concept" เป็นมโนทัศน์ที่สำคัญในสาขาจิตวิทยาสังคม แนวปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (symbolic interaction) ตามแนวความคิดของกลุ่มนักปฏิสังสรรค์นั้น มนุษย์จะมองอัตตะของตนเอง (self) เป็นวัตถุทางสังคม (social object) อย่างหนึ่งเหมือนกับวัตถุอื่น ๆ ในโลก มนุษย์สามารถที่จะมีความรู้สึกและมีทัศนคติกับตนเอง (self) ได้ เช่นเดียวกับที่มนุษย์เรารู้สึกกับบุคคลทั่ว ๆ ไป เช่น เรารู้สึกว่าบุคคลนั้นเป็นคนที่ไม่ดี เป็นคนที่ไม่มีความรับผิดชอบ เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน มนุษย์เราสามารถที่จะคิด และรู้สึกกับอัตตะของตนเองได้ กลุ่มของความคิด ความรู้สึก หรือความเชื่อที่มนุษย์มีต่ออัตตะของตนเองนี้ สรุปเป็นมโนทัศน์ที่เรียกว่า "ความคิดเกี่ยวกับตนเอง" (self concept) Rosenberg กล่าวว่า "ความคิดเกี่ยวกับตนเอง เป็นกลุ่มความคิดและความรู้สึกทั้งหมด ที่บุคคลผู้นั้นมีต่อตัวเองโดยมองตัวเองว่าเป็นวัตถุอย่างหนึ่ง"

ในด้านงานเขียนและงานวิจัยในแนวสังคมวิทยาครอบครัวที่เกี่ยวกับผู้ที่ไม่เคยแต่งงาน มีอยู่น้อยมาก ดังที่ Bell ได้กล่าวไว้ว่า งานเขียนเกี่ยวกับผู้ที่ไม่เคยแต่งงานเลยในสหรัฐอเมริกา ก็ถูกละเลยไปไม่ได้กล่าวถึง ทั้ง ๆ ที่คนกลุ่มนี้มีจำนวนถึงร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมด (Bell, 1975: 156)

ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเกี่ยวกับตนเองของสตรีโสดในประเทศไทย อาจจะกล่าวได้ว่ายังไม่มี ส่วนมากการศึกษาเกี่ยวกับสตรีโสดในประเทศไทยจะเป็นการศึกษาที่ชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนการอยู่เป็นโสดของสตรีไทยเท่านั้น (เช่น นภาพร บุรพาธนะ, 2518, อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์, 2522)

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนการอยู่เป็นโสดของสตรีไทยที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งการศึกษากลุ่มสตรีโสดนี้ยังมีน้อยมาก จึงทำให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับสตรีโสด โดยการศึกษาครั้งนี้ได้นำเอาแนวคิด "ความคิดเกี่ยวกับตนเอง" ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญทางจิตวิทยาสังคม มาศึกษาปรากฏการณ์เป็นหลักสำคัญ

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาถึงความคิดเกี่ยวกับตนเองของสตรีโสด
2. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่คาดว่าจะมีความสัมพันธ์กับความคิดเกี่ยวกับตนเองของสตรีโสด
3. เพื่อศึกษาถึงเหตุผลของการอยู่เป็นโสดของสตรีไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

การศึกษานี้ คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้ คือ

1. ทำให้สามารถมองเห็นภาพกว้าง ๆ ของความคิดเกี่ยวกับตนเองของสตรีโสดที่มีต่อสถานภาพความเป็นโสด

2. การศึกษาครั้งนี้ จะทำให้ทราบถึงคุณลักษณะทาง เศรษฐกิจและสังคมของสตรีโสด ว่าส่วนใหญ่มีลักษณะอย่างไร ตลอดจนเหตุผลที่ทำให้สตรีเหล่านั้นอยู่เป็นโสด

3. การศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ทางด้านวิชาการในด้านการวิจัยและเสนอแนวทางการศึกษาในเรื่องของสตรีโสดในอีกแนวหนึ่ง ซึ่งในการศึกษาเกี่ยวกับสตรีโสดนั้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังมีไม่มากนัก จึงคาดว่าการศึกษาครั้งนี้จะมีประโยชน์ในด้านการเสนอแนวความคิดบางประการ และยังสามารถจะเป็นแนวทางในการศึกษาถึงชีวิตของสตรีโสดในครั้งต่อ ๆ ไป

ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ประชากรที่ต้องการจะศึกษาเป็นกลุ่มสตรีที่เป็นโสดที่มีอายุ 30 ปีขึ้นไป โดยผู้ศึกษาได้เลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสตรีโสดที่มีอาชีพแตกต่างกันออกไป โดยเลือกกลุ่มอาชีพต่าง ๆ 4 กลุ่มดังนี้ คือ

1. พยาบาลในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
2. ข้าราชการทหารบกที่ทำงานในกระทรวงกลาโหม
3. ครูที่ทำการสอนในระดับมัธยม ประกอบด้วย
 - 3.1 ครูในโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
 - 3.2 ครูในโรงเรียนวัดมกุฏกษัตริยาราม
 - 3.3 ครูในโรงเรียนสตรีสมุทรปราการ
4. อาจารย์ที่ทำการสอนในระดับมหาวิทยาลัย ประกอบด้วย
 - 4.1 อาจารย์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 - 4.2 อาจารย์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 - 4.3 อาจารย์ในมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ จึงมีขอบเขตของประชากรที่เป็นสตรีโสดที่มีอายุ 30 ปีขึ้นไป และประกอบอาชีพอยู่ในหน่วยงานดังกล่าวข้างต้นนี้เท่านั้น